

YAHUDIYLIK TA'LIMOTI, AN'ANA VA MAROSIMLARI.

Bekmurodova Laylo Bahodir qizi-

Buxoro Davlat pedagogika instituti 2-bosqich talabasi.

Annotatsiya. Mazkur maqola yahudiyluk dini, uning ta'limotlari an'ana va marosimlari kabilarni yoritishga bag'ishlangan. Yahudiyluk – qadimgi dinlardan biri bo'lib, bu ta'limot yagona Xudoga e'tiqod qilishni asos qilib olgan. Uning ta'limoti asosan Tavrot kitobida bayon etilgan va yahudiy xalqi uchun muhim diniy manba hisoblanadi. Yahudiyluk an'analari va marosimlari ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, ular hayotning turli jabhalarini qamrab oladi. Diniy bayramlar, masalan, Pesax, Xanuka va Ro'sh HaShana, muqaddas tarixiy voqealar bilan bog'liq. Yahudiylukda oila va jamoa hayoti katta ahamiyatga ega bo'lib, shanba kuni (Shabbat) dam olish va ibodat bilan o'tadi. Yahudiy ta'limoti va marosimlari xalqqa o'zligini saqlash, diniy an'analarni davom ettirish va ruhiy uyg'unlikka erishishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Yahudiyluk dini, sinagoga, ibodat, marosim, Shabbat, kashrut

Annotataion. This article is dedicated to covering the religion of Judaism, its teachings, traditions and rituals. Judaism is one of the ancient religions, and this doctrine is based on belief in one God. His teachings are mainly contained in the Torah and are an important religious source for the Jewish people. Jewish traditions and rituals have a centuries-old history and cover many aspects of life. Religious holidays, such as Pesach, Hanukkah, and Rosh HaShana, are associated with sacred historical events. In Judaism, family and community life are of great importance, and Saturday (Shabbat) is spent with rest and prayer. Jewish teachings and rituals play an important role in preserving the identity of the people, continuing religious traditions and achieving spiritual harmony.

Key words: Judaism, synagogue, worship, ceremony, Shabbat, kashrut.

Аннотация. Данная статья посвящена освещению религии иудаизма, ее учения, традиций и ритуалов. Иудаизм – одна из древних религий, и это учение основано на вере в единого Бога. Его учение в основном содержится в Торе и является важным религиозным источником для еврейского народа. Еврейские традиции и ритуалы имеют многовековую историю и охватывают многие стороны жизни. Религиозные праздники, такие как Песах, Ханука и Рош ха-Шана, связаны со священными историческими событиями. В иудаизме большое значение имеет семейная и общественная жизнь, а суббота (Шаббат) проводится с отдыхом и молитвой. Еврейские учения и обряды играют важную роль в сохранении самобытности народа, продолжении религиозных традиций и достижении духовной гармонии.

Ключевые слова: иудаизм, синагога, богослужение, обряд, Шаббат, кашрут.

Yahudiylik – asosan yahudiylar oʻrtasida tarqalgan eng qadimgi dinlardan biri. Miloddan avvalgi 2 ming yillik boshlarida vujudga kelgan. Arabiston yarim orolining shimolida koʻchib yurgan yahudiy qabilalari miloddan avvalgi XIII asrda Falastinni bosib oldilar va miloddan avvalgi X asrda Rossiya – Ispaniya davlatini tuzdilar. Yahudiylik ana shu qabilalarning diniy urf-odatlar va Falastin xalqlarining ayrim eʼtiqodlarini oʻzida mujassamlashtirgan. Yahudiylik nomi Yahudo (Iuda) qabilasining nomidan olingan.

Kirish: Yahudiylikda qadim zamonlardan boshlab xilma-xil mazhablar va oqimlar vujudga kelgan, ular oʻrtasida keskin kurash borgan. Miloddah avvalgi II asrdan milodning 23-yiligacha farisey, saddukey, yes-sey, qumronlar jamoasi kabi oqimlar vujudga kelgan. Ortodoksal yahudiylik bilan bu mazhablar oʻrtasida kurash borgan. Milodning I-II asrlarida ortodoksal yahudiylikka muxolif boʻlgan ayrim oqimlarning borgan sayin yahudiylikdan yiroqlashib borishi jarayonida xristian dini mustaqil din sifatida ajralib chiqqan. Yahudiylik diniga ga eʼtiqod

qiluvchilar soni 100 million nafarga yaqinni tashkil etadi, ularning uchdan bir qismi AQSHdadir.

Asosiy qism. Dastlab yahudiylar ko'pxudolik (politeistik) dini bo'lgan. Miloddan avvalgi I—VIII asrlarda yahudiylar yakkaxudolik (monoteistik) diniga aylangan. Olamning yaratuvchi xudo Yaxvega e'tiqod qilish, Yaxve va yahudiylar o'rtasidagi ahd (shartnoma)ga shakl keltirmaslik, yahudiylar xudoning mumtoz bandalari ekaniga, Muso (Moisey)ning payg'ambarligiga va unga ilohiy kitob Tavrot yuborilganligiga, narigi dunyoga, mahdiy (messiya)ning kelishiga, oxirat kuni barchaning tirilishiga, jannat va do'zaxga, gunohkorlarning jazolanishi va savob ish qilganlarning rag'batlantirilishiga ishonish yahudiylarning asosiy aqidalaridir. Yahudiylar dinida xilma-xil ibodatlar, duolar, urf-odatlar, ro'za tutish, xatna qilish, oziq-ovqat sohasidagi taqiqlar, shanba kuni hech qanday ish bilan shug'ullanmaslik, diniy soliqlar va yig'imlar kabi talablar juda qat'iy qilib qo'yilgan. Yahudiylarning asosiy diniy kitoblari – Tavrot va Talmusda belgilangan bunday ko'rsatmalar orqali dindor yahudiylarning turmushi, axloqiy va huquqiy hayoti nazorat ostiga olingan.

Fanda yahudiylarning 4 bosqichi aniqlangan: eng qadimiy yahudiylar (Bibliya davri), klassik yahudiylar (miloddan avvalgi 536 va milodiy 70-yillar), ravvinlar davri va yangi davr yahudiyligi (modernistik yahudiylar). Eng qadimiy yahudiylar dini dastlab Falastindagi ikki davlat – Isroil va Yahudiya davlatlari (miloddan avvalgi X—XI asrlar)ning, keyinroq ular birlashgach, yagona yahudiylar davlatining dini bo'lgan. Bu davr Tavrot (Tora)da aks etgan. Tadqiqotlarda aniqlanishicha, uning tarkibiga kirgan matnlar og'zaki tarzda miloddan avvalgi XI—VI asrlar o'rtasida shakllangan. Miloddan avvalgi V asrda yozib olingan. Bundan keyin yahudiylarning klassik davri boshlanadi. Miloddan avvalgi 586-yilda yangi Bobil podshosi Navuxodonosor XI Yahudiylarni yakson qildi, salkam 30 ming yahudiyni asirga oldi. 50 yil davom etgan „Babil asirligi“ va undan keyingi davrlarda minglab yahudiylar Falastinni tark etdilar. „Qadimgi ahd“ matnlarining asosiy qismi ana shu davrda yozilgan. Milodiy 70-yil Quddus

ibodatxonasining qulashi va Talmudning yozilishi orasidagi vaqt ravvinlar davridir. Yahudiy ruhoniylari Tavrotni talqin va tavsif qilish jarayonida vujudga kelgan Talmudning oxirgi tahriri ikki variantda: Quddus Talmudi IV asrda, Bobil Talmudi V asrda e'lon qilindi. VII—XVIII asrlarda yahudiy ruhoniylari (ravvinlar) diniy yozuvlar – Tavrot va Talmudni targ'ib qilishni davom ettirdilar. Bu davrni aks ettirgan juda ko'p ravvin adabiyoti vujudga kelgan. XVIII asrdan diniy talablarni davrga moslashtirish, soddalashtirish va yengillashtirish harakatlari avj oldi

Yahudiylar millat dini bo'lib, faqatgina yahudiy xalqiga xos. Yahudiy so'zining kelib chiqishi haqida turli fikrlar mavjud. Abu Rayhon Beruniy o'zining «Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar» kitobida yozishicha, yahudiylar bu so'zni somiy tillaridagi hoda – «tavba qilmoq, tavba qilganlar» so'zidan kelib chiqqan deb da'vo qilsalarda, aslida bu fikr noto'g'ri, «yahudiy» so'zi Banu Isroil xalqi ustidan hukmronlik qilgan Ya'qub Payg'ambarning o'g'li Yahudo nomiga nisbat berilgan. Yahudiy xalqining yana bir nomi Banu Isroil bo'lib, Isroil – Ya'qub payg'ambarning ikkinchi ismi, banu – «bolalar» ma'nosini beradi, ya'ni – «Isroil avlodlari».

Yahudiylar ta'limoti to'rt asosga tayanadi:

1. Olamlarni yaratuvchi yagona xudo – Yahvega imon keltirish. Yahve so'zi «rabb, parvardigor» ma'nosini bildiradi. Tavrotning «Chiqish» kitobida Xudoning Musoga aytgan ushbu so'zi keltiriladi: «Yahve – ota-bobolaringiz Ibrohim, Ishoq, Ya'qublarning parvardigori, u meni sizga yubordi» (Chiqish: 3). Mil. av. VI asr oxirlarida yahudiy ruhoniylari oddiy xalq hurmatini pasaytirib qo'ymasliklari uchun Yahve so'zini ishlatishni man etib, uning o'rniga murojaat uchun «Adonay» («Rabb, Xoja») so'zini qo'llashni buyurganlar. Shundan so'ng faqat ruhoniylargagina ibodat vaqtida Yahve nomini tilga olishlariga ijozat berilgan. Yahudiylar ta'limotiga ko'ra, Yahve olamlarni yaratishni yakshanbada boshlab, juma kuni tugatdi, shanba kuni esa dam oldi va yahudiylarga ham shu

kuni dam olishni buyurdi. Shu sabab yahudiylik dinida shanba kuni ulug' kun hisoblanib, hech bir ishga qo'l urilmaydi.

2. Yahudiylar yer yuzidagi xalqlarning «eng mumtozi» va u «dunyoda berilajak in'omlarning eng haqlisi» ekanligi. Ular o'zlarini Xudo tomonidan saylangan, muqaddas xalq ekanini, yahudiyning ruhi Xudoning bir qismi hisoblanishini da'vo qiladilar.

3. Messiya – xaloskorning kelishi haqida. Unga ko'ra, oxirzamonda Yahve yahudiylar orasidan bir xaloskorni chiqaradi va u quyidagi vazifalarni bajaradi: 1) dunyoni isloh qilgan holda qaytadan quradi; 2) butun yahudiylarni

Sinion atrofida to'playdi; 3) ularning barcha dushmanlarini jazolaydi. 4. Oxirat kuniga ishonish. Yahudiylikda oxirat haqidagi tasavvurlar, asosan Talmudda bayon etilgan. Unga ko'ra, Yahvega chin e'tiqod qilganlar oxiratda mukofotlanadilar. Aksincha, uning qonunlarini buzganlar shafqatsiz jazo oladilar. Yahudiylik ta'limoti bo'yicha Muso payg'ambar Tur tog'ida Yahve bilan uchrashganda Yagona Xudo tomonidan 10 ta lavha tushirilgan. Ushbu lavhalarda mazkur din asosini tashkil etgan 10 ta nasihat bor edi. Bu nasihatlar Tavrotning «Ikkinchi qonun» kitobidan o'rin olgan bo'lib, yahudiylar ularga qat'iy rioya qilishlari shart. Ular quyidagilardir:

1. Yahvedan boshqani iloh deb bilmaslik;
2. But, sanam va rasmlarga sig'inmaslik;
3. Bekordan-bekorga Xudo nomi bilan qasam ichmaslik;
4. Shanba kunini hurmat qilish va uni Xudo uchun bag'ishlash;
5. Ota-onani hurmat qilish;
6. Nohaq odam o'ldirmaslik;
7. Zino qilmaslik;

8. O'g'rilik qilmaslik;
9. Yolg'on guvohlik bermaslik;
10. Yaqinlarning narsalariga ko'z olaytirmaslik.

Xristianlar va yahudiylar Bibliya so'zini turli tushunadilar. Yahudiylar uchun Ibriy Bibliyasi (Hebrew Bible) xristianlarning Qadimiy Ahdi (Old Testament). Yahudiylar Bibliya so'zi ostida ko'pincha o'zlarining Tanaxlarini (Tanakh) tushunadilar. Musoga tegishli bo'lgan besh kitob «Tavrot» deb ataladi va quyidagi kitoblarga

bo'linadi:

- 1) «Borliq» yoki «Ibtido»;
- 2) «Chiqish»;
- 3) «Levit»;
- 4) «Sonlar»;
- 5) «Ikkinchi qonun».

Yahudiy an'ana va marosimlari juda qadimiy va boy tarixga ega. Ular yahudiy dinining asosiy qismi bo'lib, asosan yahudiy diniy kitobi — Tavrot (Torah) va boshqa diniy manbalarga asoslangan. Quyida yahudiylarning muhim an'ana va marosimlari haqida ma'lumot beraman:

1. Shabbat (Shanba kuni)

Shabbat har hafta juma kuni kechqurun quyosh botganidan shanba kuni quyosh botguncha davom etadigan dam olish kuni hisoblanadi. Bu kun ibodat va oila bilan birga vaqt o'tkazish uchun mo'ljallangan bo'lib, ko'pgina yahudiy oilalar bu kunni tantanali ovqatlanish, ibodat va dam olish bilan nishonlaydilar.

2. Brit Mila (Sunnat to'yi)

Bu chaqaloq o'g'il bola tug'ilgandan keyin sakkizinchi kuni amalga oshiriladigan sunnat marosimi bo'lib, yahudiy erkaklar uchun diniy ahamiyatga ega. Bu marosim Yahudiylikka kirishning eng muhim belgilaridan biridir.

3. Bar va Bat Mitsva

Bar Mitsva — 13 yoshga kirgan o'g'il bolalar uchun diniy voyaga yetish marosimi. Bat Mitsva — 12 yoshga kirgan qizlar uchun. Bu yoshga yetganida, bola yoki qiz yahudiy qonunlariga ko'ra mas'uliyatli bo'lib, ibodat va diniy amallarni bajarish majburiyatini oladi.

4. Pesax (Fasoh bayrami)

Bu Misrdagi qullikdan yahudiylarning ozod bo'lishini nishonlaydigan 7-8 kunlik bayramdir. Pesaxda maxsus ovqatlar iste'mol qilinadi, xususan matzo (mayasiz non), chunki yahudiylar Misrdan chiqishda vaqt tanqisligi sababli nonni mayasiz pishirishgan.

5. Rosh HaShana va Yom Kippur

Rosh HaShana — yahudiylarning yangi yil bayrami. Bu kun ichki hisobot qilish va kelgusi yil uchun niyatlar qilish vaqti hisoblanadi.

Yom Kippur — bu kechirim so'rash va ro'za tutish kuni. Yom Kippurda yahudiylar tavba qiladi va bir kun davomida ovqat va suvdan voz kechishadi.

6. Sukkot

Bu bayram yahudiylarning 40 yil davomida cho'l orqali sayohat qilgan davrini eslash uchun nishonlanadi. Odamlar vaqtinchalik uylar (sukkalar) quradilar va u yerda vaqt o'tkazadilar, bu esa cho'ldagi hayotni eslatadi.

7. Xanukka

Xanukka yahudiylarning Makka boykotidan keyingi g'alabasi va ma'badni qayta tiklashni nishonlaydi. Bu 8 kunlik bayram bo'lib, har kuni bir dona qo'shimcha sham yoqiladigan menora (Xanukka shamdon) bilan belgilanadi.

8. Purim

Purim yahudiylarni Haman tomonidan yo'q qilinishidan qutulishlarini nishonlaydi. Bu kunda yahudiylar maxsus ovqatlar tayyorlab, quvonchli bayramlar uyushtiradilar. Bu marosim va an'analar Yahudiylikda muhim o'rin tutadi va har biri diniy, madaniy hamda tarixiy jihatdan katta ahamiyatga ega.

Xulosa. Yahudiylik ta'limoti, an'ana va marosimlari o'ziga xos diniy merosning asosi bo'lib, asrlar davomida shakllanib kelgan. Ushbu dinning asosiy tamoyillari Tavrot va boshqa muqaddas yozuvlarga tayanadi. Yahudiylarning diniy an'analari, ibodatlar va marosimlari ko'pincha oilaviy va jamoat tadbirlari sifatida amalga oshiriladi. Masalan, Shabbat, Pesax, Xonuka kabi bayramlar xalqning diniy va tarixiy o'tmishini ifodalaydi. Shuningdek, yahudiylikda qonunlarga, jumladan, Kashrut va Halaxaga amal qilish muhim hisoblanadi. Ushbu ta'limot nafaqat diniy, balki axloqiy va madaniy jihatlarni ham o'z ichiga olib, yahudiy xalqining kundalik hayotida muhim o'rin tutadi.

ADABIYOTLAR:

1. Dinshunoslik. Saidov, A. 2004
2. Yahudiylikning asosiy tamoyillari va uning diniy an'analari. Yoqubov, I. 2018.
3. Yahudiy huquqi va oilaviy an'analar. Broyde, M. J. (Tarj. A. Islomov 2019).
4. Dunyo dinlari tarixi va falsafasi. Abdullaev, Z. 2017
5. Yahudiylik: Diniy va madaniy meros. Qosimov, M. 2015
6. Yahudiylik ta'limoti va marosimlari. Ochilov, A. 2016.
7. – Yahudiylik: Diniy asoslar va e'tiqodlar Natan Elyashiv Toshkent, 2004
8. – Yahudiy marosimlari va an'analari Levina Olga Toshkent, 2009

9. Yahudiyluk: Tarix, an'analar va urf-odatlar M. Abrams – Toshkent, 2012

10. Yahudiy xalqining diniy merosi Yevgeniy Levin – O'zbekcha tarjima, Toshkent, 2011

11. – Yahudiylukning asosiy tushunchalari T. Shapiro O'zbekcha tarjima, Toshkent, 2015

12. – Yahudiyluk madaniyati va uning urf-odatlari Anatoliy Bukin O'zbekcha tarjima, Toshkent, 2016

13. – Yahudiy diniy urf-odatlarining tarixi Sharof Rashidov Toshkent, 2017

14. – Yahudiylukning madaniy va diniy asoslari Z. Eshonov Toshkent, 2019